

Gustaw Klapuch

Wpływ Polski na chrystianizację Skandynawii

Studia Theologica Varsaviensia 4/2, 139-165

1966

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

KS. GUSTAW K L A P U C H

WPLYW POLSKI NA CHRYSZCJANIZACJĘ SKANDYNAWII

Treść: Uchrześcjanianie Danii, Norwegii i Szwecji

Kiedy w połowie X wieku rozpoczynają się uchwytne dla wnikliwszych badań historycznych dzieje państwa polskiego, także ludy europejskiej północy ujęte już były w dość skonsolidowane organizmy państwowe, które wytworzyły się z licznych pierwotnych wspólnot plemiennych. Organizmami tymi była Dania, Szwecja i Norwegia ¹.

Najpotężniejszym z nich było państwo duńskie. W X wieku obejmowało półwysep Jutlandzki ze Szlezwigiem, sąsiadujące wyspy oraz południową część półwyspu Skandynawskiego. Próby uchrześcjaniania Danii podejmowano już w pierwszej połowie IX wieku. Ich punktem wyjściowym było biskupstwo hamburskie. Jednakże dopiero w połowie

Skróty stosowane w przypisach:

Thietm. — Kronika Thietmara. Wyd. M. Z. Jedlicki. W: *Biblioteka Tekstów Historycznych*, 3, Poznań 1953; — *MPH* — Monumenta Poloniae Historica. Lwów—Kraków 1864—1893; — *MGH SS* — Monumenta Germaniae Historica. Scriptorum, 1—32, Hannover 1826—1913.

¹ Ogólne wiadomości o początkach państwowości i chrześcijaństwa Danii, Norwegii i Szwecji zawiera praca G. Labudy pt. Polska a Skandynawia w IX—X wieku. W: *Początki państwa polskiego. Księga tysiąclecia*, 1, Poznań 1962, 299—317. Z bardziej szczegółowych opracowań można wymienić pozycje: W. Czapliński i Karol Górski: *Historia Danii*, Wrocław—Warszawa—Kraków 1965; H. Kich i Kernerup: *Den danske Kirkes Historie*, 1, Kopenhaga 1950; I. Anderson: *Schwedische Geschichte*, München 1950; H. Holmquist i H. Plejel: *Svenska Kirkans Historie*, Stockholm 1933.

X wieku, a więc prawie równocześnie z przyjęciem chrztu przez Mieszka I i jego dwór, dał się ochrzcić król Harald Sinozęby, syn i następca na pół legendarnego Gorma Starego. Jak dotąd, nie ustalono dokładnie początków panowania Harald. Lata trzydzieste X wieku uchodzą jako termin najwcześniejszy, lata czterdzieste jako najpóźniejszy przejęcia władzy w Danii przez niego. Równie niepewna jest data jego chrztu. Powszechnie przyjmuje się rok 955. Jednakże już wcześniej, bo w roku 948 założono pierwsze biskupstwa dla Danii w Szleszwigu, Ribe i Aarhus, podporządkowane metropolii w Hamburgu².

Harald był więc nie tylko zjednoczycielem państwa duńskiego, ale również inicjatorem procesu chrystianizacji swego państwa, czego sam był zresztą w pełni świadom. Stawiając bowiem swemu ojcu i matce — Tyrze — pomnik, zaopatrzył go napisem, że to on, Harald „podbił sobie Danię i Norwegię oraz z Duńczyków zrobił chrześcijan”³. Utrwalenie chrześcijaństwa w Danii szło jednak opornie. Doprowadziło do buntu, którego przywódcą stał się syn Harald, Swen zwany Widłobrodym. Harald uciekł do Wolina, gdzie niebawem zmarł z odniesionych ran. Końcem panowania i życia Harald, ustalonym pewnie, jest rok 986.

Dojście do władzy Swena było zwycięstwem pogaństwa⁴. Krótkotrwałym jednak, ponieważ w następnych latach Swen

² Lexikon für Theologie und Kirche, 1, Freiburg i. Br. 1958, kol. 666. Notatka w wymienionej encyklopedii opiera się między innymi na pracy: W. Biereye: Die Entstehung der drei jütländischen Bistümer: Schleswig, Ripen, Aarhus. Beiträge zur Geschichte Nordalbingiens im 10 Jahrhundert, (1909), 41—99. — Nie całkiem ścisła jest informacja Labudy, że Harald dopiero po zakończeniu wojny z Niemcami, a więc po 974 r., przy pomocy Ottona II zdołał uzyskać założenie organizacji kościelnej w swym kraju z wymienionymi biskupstwami (Polska a Skandynawia ..., 312).

³ Napis przytoczony za Labudy pt. Polska a Skandynawia..., 312.

⁴ Niektórzy historycy nie zgadzają się z poglądem, jakoby bunt Swena przeciwko ojcu powiązany był z reakcją pogańską. Np. L. Koczy pisze: „Nieprawdą ... jest, że Widłobrody był prześladowcą wiary

wznowił proces chrystianizacji Danii. Był jednak zbyt zajęty wojnami, zwłaszcza podbojem państwa anglosaskiego, ażeby temu zadaniu poświęcić więcej uwagi. Dlatego właściwe utwierdzenie chrześcijaństwa w Danii związane jest z rządami syna Swena Kanuta, zwanego Wielkim, który uchodzi za najpotężniejszego z królów duńskich (1018—1035).

Na X wiek przypadają także początki chrystianizacji Norwegii. Norwegowie nie posiadali w tym czasie pełnej niezależności politycznej w stosunku do Danii. Dopiero wojny Duńczyków z cesarzem Ottonem II w drugiej połowie X wieku umożliwiły jarlom norweskim zdobycie większej samodzielności. W ostatnich latach tego wieku udało się Ołafowi I Trygwasonowi (955—1000), bohaterowi licznych pieśni skandynawskich skaldów, zrzucić resztki zwierzchnictwa duńskiego. Nie na długo zresztą ponieważ, w walce z koalicją utworzoną przez Swena, Trygwason poniósł klęskę i śmierć w bitwie morskiej pod Svolder w 1000 roku.

Początki chrześcijaństwa w Norwegii sięgają wprawdzie czasów jarla Haakona Dobrego, a więc w przybliżeniu lat 930—960, ale były to początki skromne i niezbyt skuteczne. Dopiero Olaf Trygwason rozpoczął chrystianizację kraju, prowadzoną intensywnie i skutecznie, przerwana jednak klęską

chrześcijańskiej i że tłem walki dynastycznej w Danii w latach 985—986 była, jak to przedstawia Adam [z Bremy] walka pogaństwa z chrześcijaństwem". (Polska i Skandynawia za pierwszych Piastów, Poznań 1934, 58.) — Twierdzenie to jest sprzeczne ze świadectwem Thietmara, który określa Swena jako prześladowcę, „*persecutor*” (Thietm. 7, 39, 522—523) i zaznacza, mówiąc o Swenie, że „zamieniał ... Boga nieba i ziemi na diabła”, „*Deum coeli et terrae diabolo mutavit...*” (Thietm. 7, 36, 520—521). Jest także sprzeczne z relacjami Adama z Bremy (II, 37 w: *MGSS*, 7, 319). Powołuje się natomiast na świadectwa źródeł takich jak np. „*Enconium Emae reginae*” (*Script. Mon. Hist. Daniae*, 2, 390) oraz „*Brevis historia regum Daniae*” Swena Aggesena (tamże, 1, 118), które są chronologicznie późniejsze od kroniki Adama. Zresztą relacje tych źródeł nie są sprzeczne ze źródłami czasowo wcześniejszymi, takimi jak kroniki Adama i Thietmara, ale uzupełniają je. W nastawieniu Swena do chrześcijaństwa nastąpiła z upływem lat zmiana, o której będzie jeszcze mowa poniżej.

i śmiercią. Jego dzieło prowadził dalej Olaf II Święty w pierwszej połowie XI wieku, któremu zresztą powszechnie przypisuje się utwierdzenie chrześcijaństwa w Norwegii w tym samym stopniu, co Kanutowi w Danii.

Wśród państw skandynawskich najpóźniejsze wiadomości o początkach zarówno państwowości, jak i chrześcijaństwa, istnieją w odniesieniu do Szwecji. Wiadomo tylko, że i w tym kraju tworzenie zrębów monarchii wczesnofeudalnej przypada na połowę X wieku. W tym czasie w wyniku walk, udało się Erykowi zwanemu później Zwycięskim (Segerselle) pozbawić władzy braci oraz usunąć z kraju bratanka Styrbjörna. Eryk połączył i scalił w jeden organizm plemiona szwedzkie i zdołał przesunąć granice swego państwa na południu aż po brzegi Kattegatu. Początki panowania Eryka sięgają lat około 970, końcem panowania Eryka była śmierć, która nastąpiła w roku 995.

Z panowaniem Eryka łączą się początki chrześcijaństwa w Szwecji. Nie były one jednak ani przełomowe ani nawet trwałe. Dopiero chrzest syna Eryka, Olafa zwanego Skottkonungiem, dał w pierwszych latach XI wieku początek trwałej już i systematycznej chrystianizacji Szwecji, połączonej z założeniem pierwszego szwedzkiego biskupstwa w Svara na Gotlandii około 1014 roku.

Chociaż państwa skandynawskie nie sąsiadowały bezpośrednio z Polską, interesy tych państw w X i XI wieku zązębiały się lub krzyżowały się ze sobą. Przedmiotem krzyżujących się interesów było w tym czasie Pomorze. Stanowiło ono w X wieku obszar niezależny, który był przedmiotem zainteresowania zarówno władców Polski jak i Danii. Szczególne znaczenie dla stosunków polsko-duńskich zdawał się na Pomorzu posiadać Jomsborg⁵.

⁵ O Jomsborgu mówią wiele sagi skandynawskie. Wartość tych przekazów przesadnie akcentowano w pracach historycznych pierwszych dziesiątek obecnego stulecia, snując w oparciu o nie daleko idące wnioski. Z polskich prac dotyczących Jomsborgu ukazały się wtedy m. in.: K. Wąchowskiego *Norwegowie na Pomorzu za Mieszka I*. W:

W sagach ludów nordyckich Pomorze określane jest najczęściej słowem „jom”, w kronikach natomiast jako „Winlandia”, „Slavonia” lub „Sclavonia”, przy czym tym samym określeniem posługiwano się także w odniesieniu do całej Słowiańszczyzny lub Polski. Jeżeli odnoszono je do Pomorza, to jako oznaczenia kraju, ciągnącego się od ujścia Łaby do brzegów Wisły⁶.

Poza Pomorzem czynnikiem wpływającym na postawę pierwszych historycznie władców Polski wobec państw skandynawskich, były stosunki polsko-niemieckie. Państwo duńskie sąsiadowało z cesarstwem niemieckim i przez to stawało się ważnym czynnikiem w posunięciach politycznych pierwszych Piastów.

Ponieważ w monarchiach wczesnofeudalnych zarówno środkiem jak i wyrazem przesunięć politycznych były związki dynastyczne zawierane poprzez małżeństwa, pierwsze ścisłe kontakty Polski z państwami skandynawskimi występują w związku z małżeństwami rodów rządzących. Małżeństwa te, zawierane ze względów politycznych, posiadały w średniowieczu niemałe znaczenie wyznaniowe, rozpoczynając lub przyspieszając proces chrystianizacji odnośnych krajów.

Źródła dotyczące związków małżeńskich Piastów z rządzącymi rodami skandynawskimi, a więc pośrednio i sojuszów politycznych oraz wpływów wyznaniowych w X wieku i w pierwszych latach wieku następnego, pochodzą głównie ze środowiska niemieckiego i skandynawskiego. Źródła pochodzenia polskiego są znacznie późniejsze czasowo i z tego względu mogą służyć tylko jako materiał uzupełniający.

Chronologicznie najstarszymi źródłami, które zawierają

Kwart. Hist., 45: 1931, 181—210. Zob. też recenzję tej pracy w: *Roczn. Hist.*, 8: 1932, 90—94 i L. Koczego Jomsborg. W: *Kwart. Hist.*, 46: 1932, 312 nn. — Współczesne badania historyczne i archeologiczne nie potwierdziły szeregu wywodów opartych na sagach. Badania archeologiczne w Wolinie, który utożsamiano z Jomsborkiem, opisuje W. Filipowiak w pracy pt. Wolin największe miasto Słowiańszczyzny zachodniej. Szkice z dziejów Pomorza, 1, Warszawa 1958, 32—72.

⁶ K. Pieradzka: Walki Słowian na Bałtyku w X—XII wieku. Warszawa 1953, 14—21.

wzmianki rzutujące na problem wpływów chrystianizacyjnych Polski na kraje skandynawskie są: Pisany w 1009 roku list Bruna z Querfurtu do cesarza Henryka II, współczesna mu kronika Thietmara oraz napisana w drugiej połowie XI wieku kronika Adama z Bremy, pt. „Czyny biskupów diecezji hamburskiej”. Kronika Adama, napisana w czterech księgach, powstała około 1076 roku. Dołączone do jej tekstu uzupełnienia, scholiony i glosy, są o kilka lat młodsze lub kronice prawie współczesne⁷.

Ponieważ jednak stopień wiarygodności przekazów zawartych w scholionach jest różny, dlatego każdy z nich wymaga odrębnego potraktowania jako źródło historyczne. Wreszcie ostatnim źródłem są „Czyny Duńczyków” („*Gesta Danorum*”) Saxo Gramatyka z XII wieku⁸, i jeszcze późniejsze są zbiory sag skandynawskich, jak na przykład „*Heimkringla*” Snorre Sturlassona⁹.

Punktem wyjścia dociekań historycznych nad związkami państwa polskiego z państwami skandynawskimi w drugiej połowie X wieku jest słynny scholion 25, dołączony do kroniki Adama z Bremy. Dopisany jest do rozdziału 33 drugiej księgi, w którym Adam opowiada o walkach Eryka zwanego Zwycięskim ze Swenem Widłobrodym. Scholion uzupełnia wiadomość o przymierzu, które zawarł Eryk z Bolesławem Chrobrym. Tekst scholionu jest następujący:

„Eryk, król szwedzki zawarł przymierze z przepotężnym królem polskim Bolesławem. Bolesław dał (za żonę) Erykowi córkę lub swą siostrę. Dzięki (temu) przymierzu Duńczycy zostali niebawem napadnięci przez Słowian i Szwedów. Arcychrześcijański król Bolesław sprzymierzony z Ottonem III

⁷ MPH, 1, 223—228.

⁸ Saxonis Gesta Danorum. Wyd. J. Orlik i H. Raeder, Kopenhaga 1931.

⁹ Snorronis Historia regum Norvagiensium dicta Heimskringla. W: MGH SS, 29. — Źródła dotyczące Danii także w: *Script Rer. Danic.*, 1—8, Kopenhaga 1772—1834; — Źródła dotyczące Szwecji także w: *Script Rer. Suec.*, 1—3, Upsala 1818—1876.

podbił całą Słowiańszczyznę i Ruś i Prusów, przez których został zabity święty Wojciech, którego relikwie tenże Bolesław sprowadził do Polski”¹⁰.

Przekaz scholionu nie budzi podejrzeń. Większość podanych w nim wiadomości jest prawdziwa i można je sprawdzić świadectwami im współczesnymi. Wiadomo, że istotnie Bolesław Chrobry walczył w latach 992—995 z Połabianami i podbił „Sklawanie”. Pewnym jest sojusz Bolesława z Ottonem III. Thietmar mówi także o walkach Chrobrego na Rusi¹¹. Ścisła jest informacja o męczeństwie wśród Prusów św. Wojciecha i sprowadzeniu jego zwłok do Polski¹². Nie całkiem natomiast ścisła jest notatka o podboju Prus przez Chrobrego, ale podobną zawiera kronika Galla¹³. Należy więc ją rozumieć w znaczeniu toczenia walk z Prusami oraz dokonania podboju części ich ziem. Nieścisła wreszcie jest wiadomość, że to Bolesław Chrobry dał Erykowi za żonę swoją siostrę lub córkę. Tym władcą polskim mógł być tylko Mieszko I.

Pomimo tych nieścisłości badania historyczne nie podają w wątpliwość autentyczności scholionu. Uważa się, że pochodzi on z czasów współczesnych napisaniu kroniki i to bądź od samego Adama bądź też od jego współpracowników. Nieznane jest źródło, z którego autor scholionu czerpał swoje wiadomości. Musiało ono jednak być pewne. Sam autor jest również ścisły w przekazywaniu posiadanych wiadomości, skoro z wahaniem określa stopień pokrewieństwa, który łączył żonę Eryka z Bolesławem. — Sam fakt więc, tego wyjątkowego

¹⁰ „Henricus rex Suenum cum potentissimo rege Polonorum Bolislao fedus iniit. Bolislaus filiam vel sororem Henrico dedit. Cuius gratia societatis Dani a Sclavis et suenibus iuxta impugnati sunt. Bolislaus rex christianissimus cum Ottone tertio confederatus omnem Sclavianiam subiecit et Ruzziam et Pruzzos, a quibus passus est sanctus Adalbertus, cuius reliquias tunc Bolislaus transtulit in Poloniam” (Ad. II c. 33, schol. 25 w: *MGH SS*, 7, 318).

¹¹ *Thietm.* 8, 31—33, 618—623. Wiadomość tę zawierają także Roczniki kwedlinburskie, z których Thietmar korzystał.

¹² Ks. J. Fijałek: *Żywoty, pasje i cuda św. Wojciecha*. W: *Pamiętnik IV Zjazdu Historyków w Poznaniu 1925*, sekcja IV, 1.

¹³ Gall, I, 6 w: *MPH*, 1, 400.

w średniowiecznych dziejach polsko-szwedzkich małżeństwa szwedzkiego króla z polską księżniczką jest pewny¹⁴.

Scholion zaznacza, że żona Eryka była córką lub siostrą Bolesława Chrobrego. Zestawiając rok urodzin Bolesława (966 lub 967) z rokiem śmierci Eryka (995), łatwo ustalić, że mogła ona być tylko siostrą Bolesława, a więc córką Mieszka I. Można z pewnym prawdopodobieństwem ustalić chronologię jej życia¹⁵. Punktem wyjściowym dociekań jest ustalenie roku narodzin syna księżniczki i Eryka, Olafa zwanego Skottkonungiem. Otóż roku narodzin Olafa nie przesuwają się poza lata 983—989. Matka Olafa nie mogła się zatem urodzić później, jak w latach 969—971, a prawdopodobnie wcześniej aniżeli w latach 960—963. Jeżeli jej rok urodzin mieścił się w granicach lat 960—971, to mogła ona być córką Mieszka i Dąbrówki lub jednej z jego pogańskich żon. Ponieważ te drugie po przyjęciu chrztu przez Mieszka uważane były za nałożnice, a trudno przypuścić, by Mieszko dawał Erykowi córkę zrodzoną z nałożnicy, wielu historyków przypuszcza, że księżniczka była córką Mieszka i Dąbrówki¹⁶. Jej ślub z Erykiem wiąże się zazwyczaj z rokiem 985. Jest to jednak data przypuszczalna. Dokładniejsze i pewniejsze ustalenie tej daty uwarunkowane jest dokładniejszym ustaleniem roku urodzin jej syna Olafa, z małżeństwa z Erykiem. Ponieważ urodzin Olafa nie przesuwają się poza rok 989, jej ślub musiał nastąpić przedtem, a więc nie za panowania Bolesława, ale Mieszka I. Tutaj przekaz scholionu jest nieściśły. Autor pomieszał Mieszka z daleko bardziej znanym synem tego księcia, Bolesławem Chrobrym.

¹⁴ Scholion omawiają m. in.: L. Koczy (*Polska i Skandynawia...*, 53 nn.), G. Labuda (*Polska a Skandynawia...*, 312) oraz J. Widajewicz (*Kontakty Mieszka I z państwami skandynawskimi*. W: *Slavia Antiqua*, 4: 1953, 167 nn.).

¹⁵ Chronologia życia księżniczki omówiona jest w pracy O. Balzera pt. *Genealogia Piastów*, Kraków 1898, 44—52. Jak dotąd nie podważono jego tezy.

¹⁶ A. F. Grabski: *Bolesław Chrobry. Zarys dziejów politycznych i wojskowych*, Warszawa 1964, 63.

Niepewne jest imię księżniczki. Nie podaje go kronika Adama z Bremy. Późniejsze źródła nazywają ją Sygrydą lub Syrytą¹⁷. W skandynawskich sagach żona Eryka nazywana jest także imieniem Astrydy lub Storrady. Niektórzy historycy skandynawscy przypuszczają, że pod tymi imionami kryją się dwie żony Eryka, z których pierwszą była Sygryda Storrada, z którą Eryk się rozwiódł, a drugą Sytyra, córka Mieszka¹⁸. Poglądy te opierają się jednak głównie na sagach skandynawskich, które nie są pewne odnośnie przekazu historycznego, a do tego jeszcze sprzeczne są także z samą treścią opowiadań niektórych sag¹⁹. Dość dowolne jest nazywanie Piastówny przez większość historyków polskich imieniem „Świętosławy”²⁰.

¹⁷ Saxo Gramatyk, mówiąc o matce króla Kanuta I, którą była właśnie piastowska księżniczka, nazywa się Sygrydą lub Syrytą (X, c. 95).

¹⁸ H. Toll: Sigridis Storrada rediviva. W: *Hist. Tdskr.*, 41: 1923, 21 nn. oraz tenże: Erik Segersäll giften. Tamże 43: 1923, 283 nn.

¹⁹ Małżeństwo Sygrydy z Erykiem jest jednym z wielu małżeństw słowiańsko-skandynawskich, o których opowiadają sagi. I tak według nich władca Winlandii Burysław miał trzy córki, z których Astrydę poślubił Sigwald jarl Jomsborka, Gunhildę miał pojąć Swen Widłobrody oraz Geirę, którą jako wdowę pojął Olaf Trygwason. Sam Burysław (Burisleifr) według sag miał ożenić się z Tyrą (Theira), siostrą Swena Widłobrodego, a wdową po Storbjörnie, który wypędzony przez Eryka został jarlem w Jomsborku, a zginął podjąwszy walkę z Erykiem. Sagi opowiadają, że Tyra nie połączyła się jednak z Burysławem, jako że był starcem wtedy i poganinem. Wyszła natomiast za mąż za Olafa Trygwasona. W świetle sag Eryk ożeniony był z Sygrydą, córką Skoglara Tosty. Owocem tego małżeństwa był Olaf Skottkonung. Po śmierci Eryka Sygryda znieważona została przez Olafa Trygwasona, który starał się o jej rękę. Wyszła za mąż za Swena Widłobrodego, któremu przedtem umarła Gunhilda, matka jego synów Haralda i Kanuta. Zob. Fagrskinna w: *MGH SS*, 29, 360—362 (pochodzi z ok. 1220 r.); Heimskringla w: *Snorri Sturlassona*, Tamże; *Ex historia regum Danorum dicta Knytlingasaga*, Tamże; *Trzy Żywoty Olafa Trygwasona*, spisane na podstawie źródeł z XII w. Tamże. — Wykaz sag podaje także L. Koczy w pracy pt. *Źródła staronordyjskie do dziejów Słowian*. W: *Slavia Occidentalis*, 11: 1932, 56—57.

²⁰ G. Labuda, pisząc o córce Mieszka, zaznacza: „nosząca prawdopodobnie imię Świętosławy” (*Polska a Skandynawia...*, 312) i objaśnia

Tłem, a według kroniki Adama z Bremy i przyczyną ślubu Sygrydy — Świętosławy z Erykiem był konflikt pomiędzy państwami duńskim a szwedzkim. Spowodowała go ingerencja Danii w wewnętrzne walki w państwie szwedzkim, które toczyły się pomiędzy Erykiem a jego bratankiem Storbjörnem. Storbjörn, pretendując do tronu, razem z Duńczykiem i jomsborczykami, których prawdopodobnie był jarlem, najechał Szwecję między rokiem 985 do 983. Rozstrzygnięciem walk była bitwa pod Fyrisvold²¹, w której Erykowi udało się zwyciężyć i dzięki krócej otrzymał przydomek „Zwycięski” — *Segersell*. Storbjörn zginął w czasie bitwy. Za wspomaganie Storbjörna Eryk pragnął zemsty na królu duńskim. Wojna Eryka ze Swebnem Widłobrodym zakończyła się zwycięstwem Eryka, które chronologicznie musiało być bliskie śmierci Eryka, która nastąpiła w roku 995.

Przymierze polsko-szwedzkie wyrastało więc albo z poczucia zagrożenia Eryka ze strony Storbjörna i Duńczyków i wtedy zawarte zostało jeszcze przed bitwą pod Fyrisvold albo też zrodziło się z chęci wywarcia zemsty na Duńczykach, a w takim wypadku mogło zostać zawarte po zwycięstwie Eryka nad rywalem. Ponieważ bitwy pod Fyrisvold nie lokuje się czasowo poza granicami lat 985—988, z tym, że część historyków

w odnośniku: „słowiańskie jej imię ustalił w sposób w danych warunkach mogący uchodzić za pomnik St. Zakrzewski, Bolesław Chrobry Wielki, Lwów 1925, 390, przyp. 8”. W dziele Zakrzewskiego w przypisie, na który powołuje się Labuda, argumentacja sprowadza się do zdania: „Nasza identyfikacja tak zwanej Sygrydy Storrady z imieniem Świętosławy opiera się na cytowanej książce *Steenstrupa*” [Venderne og de Danske for Valdemar den Stores Tid, Kopenhaga 1900]. Na str. 65 czytamy: „Santslaue [Świętosława] soror Cnuti regis nostri” [Kanuta Wielkiego], a to według „*Liber vitae*: register martyrology of New Minster and Hyde Abbey”, Winchester Ed. by W. de Gray Birch (1892), 58. Naukowo wysoce prawdopodobne jest tylko to, że córka Mieszka istotnie nosiła imię słowiańskie, przypuszczeniem natomiast zostanie, czy miała to samo imię co i jej córka.

²¹ L. Koczy w swoich dociekaniach dochodzi do wniosku, że znane z sag i kronik bitwy pod Fyrisvold i Starą Upsalą utożsamiają się ze sobą (Polska i Skandynawia ..., 31 nn.).

²² Tamże, 31 nn.

przyjmuje rok 985 jako rok zwycięstwa Eryka²³, małżeństwo Sygrydy — Świętosławy zostało zawarte w wypadku założenia pierwszej możliwości w roku 985 lub wcześniej, w wypadku przyjęcia możliwości drugiej w roku 985 lub później. Jest rzeczą prawdopodobną, że Bolesław Chrobry, wywiązując się z przymierza zawartego przez jego ojca, istotnie wspierał Eryka w jakiś sposób, zgodnie z relacją scholionu 25 kroniki Adama z Bremy. Być może że pomoc ta wiązała się z walkami, które w 955 roku Chrobry stoczył z Obotrytami.

W sojuszu z Polską Szwecja dostrzegała korzyści w walce z Duńczykami oraz ewentualnie w eliminowaniu szkodliwych Erykowi wpływów Jomsborga. Jedynie w sojuszu z Szwecją, skierowanym przeciwko Danii, mogli widzieć Piastowie usunięcie wpływów duńskich z Pomorza i włączenie go w obręb własnego państwa.

Polityczne znaczenie małżeństwa Sygrydy — Świętosławy było być może mniejsze od zamierzonych. Daleko większe natomiast były wpływy, które małżeństwo to wywarło na proces chrystianizacji Szwecji.

Jest rzeczą pewną, że córka Mieszka w latach swego zamążpójścia musiała być chrześcijanką i to niezależnie od tego, czy była córką Dąbrówki, czy też — co jest zresztą mało prawdopodobne — jednej z jej pogańskich poprzedniczek. Oparta na niektórych sagach skandynawskich wersja, że Sygryda, żona Eryka, była poganką i to do tego stopnia, że po śmierci Eryka odrzuciła starania Olafa Trygwasona o jej rękę tylko z tego powodu, że tamten stawiał warunek przyjęcia wiary chrześcijańskiej, jest historycznie nie do podtrzymania²⁴.

Najstarsze wzmianki o misji chrześcijańskiej wśród plemion szwedzkich dotyczą działalności misyjnej św. Ansgara w pierwszej połowie IX wieku²⁵. Obejmowała ona jednak prawdo-

²³ „Heimskringla” Snorre Sturlassona. W: *MGH, SS*, 29.

²⁴ Sagi skandynawskie nie są zgodne przy podawaniu przyczyn odrzucenia starań Olafa przez Sygrydę. Mówi o tym O. Balzer w książce pt. *Genealogia Piastów*, 50.

²⁵ I. Anderson: *Schwedische Geschichte*, 52.

podobnie tylko obszary zasięgu wpływów duńskich, a więc najbardziej południową część Szwecji. To samo dotyczy chyba misji Odinkara Starszego, o której opowiada Adam z Bremy²⁶ a którą umieszcza w wieku X. Pogańskie były więc plemiona szwedzkie, które wchodziły w obręb państwa szwedzkiego około 970 roku, kiedy obejmował w nim władzę Eryk. Sam Eryk był wtedy poganinem. Chrześcijaństwu był wrogi. Podkreśla to, mówiąc o Eryku, Adam z Bremy²⁷. Sagi skandynawskie przekazują, że zwycięstwo nad Storbjörnem Eryk uzyskał dzięki nadprzyrodzonej interwencji bóstw oraz słubowaniu, które złożył Odinowi, że w razie zwycięstwa odda swe życie po dziesięciu latach²⁸.

Adam z Bremy opowiada jednak, że Eryk stał się chrześcijaninem, ale po przyjęciu chrztu odpadł od wiary chrześcijańskiej²⁹. Przyjęcie chrztu przez Eryka łączy Adam z opowiada-

²⁶ „Claruit etiam tunc in Dania felicitis memoriae Odinkar senior, de quo supra diximus quod in Fune, Seland, Scone, ac in Suedia praedicans, multos ad fidem christianam convertit. Eius discipulus et nepos fuit alter Odinkar iunior et ipse nobilis de semine Danorum ... Hos viros comperimus illo tempore claros in ea regione ... qui etiam in Norvegiam et Suediam progressi populum multum Jezu Christo collegerunt” Ad. II, c. 34 w: *MGH SS*, 7, 318—319). — Ponieważ Adam łączy działalność Odinkara Młodszego z czasami Kanuta I Wielkiego (Ad. II, c. 34, scholion 26), działalność Odinkara Starszego wśród Szwedów przypadałaby na drugą połowę X w. Gdyby miała miejsce w ostatnich latach panowania Eryka w Szwecji, musiałaby obejmować część terytorium jego państwa. Dowodziłoby to zmiany nastawienia Eryka wobec chrześcijaństwa w ostatnich latach jego panowania w Szwecji, zmiany, której następstwem byłby chrzest Eryka, o którym donosi Adam z Bremy.

²⁷ „Henricus inquit duo regna obtinuit, Danarum Suenonumque, et ipse paganus christianis valde inimicus” (Ad. II, c. 33 w: *MGH SS*, 7, 318).

²⁸ L. K o c z y: *Polska i Skandynawia ...*, 26.

²⁹ „Henricus igitur Suedorum rex in Dania conversus ad christianitatem ibidem baptizatus est. Qua occasione praedicatores in Suediam transeuntes a Dania, fiducialiter agabant in nomine Domini. Audivi ego a prudentissimo rege Danorum, Henricum post susceptam christianitatem, denuo relapsus ad paganismum. Quod vero cum Ottone tertio pugnaverit et victus sit, ab aliis comperi, rex tacuit” (Ad. II, c. 36 w: *MGH SS*, 7, 319).

niem o próbie ognia Poppona³⁰. O podobnej próbie ognia, dokonanej przez Poppona, donosi także Thietmar z tym, że odnosi ją do nawrócenia króla duńskiego Harald Sinozębego³¹. Jest więc prawdopodobne, że Adam opowiada o tym samym wydarzeniu, łącząc je błędnie z chrztem Eryka. Ponieważ o chrzcie Eryka donoszą i inne źródła³², przejście króla szwedzkiego na wiarę chrześcijańską uważa się powszechnie za fakt raczej pewny. Z chrztem Eryka Adam z Bremy zespała w swojej kronice wiadomość o nowej fali misyjnej, która doszła do Szwecji z Danii. Być może z tą działalnością misyjną należy łączyć misję Odinkara Starszego, o której donosi Adam z Bremy³³. Kronika Adama przekazuje, że chrzest Eryka nastąpił w Danii, a więc już w ostatnich latach, a być może i w ostatnim roku jego życia. Bez względu na to, że przejście króla na wiarę chrześcijańską miało charakter epizodu jego życia, w poglądach Eryka na chrześcijaństwo zajść musiała wtedy zmiana na korzyść chrześcijaństwa. Nie sposób nie dostrzec łączności małżeństwa Eryka z chrześcijanką, którą była Sygryda — Świętosława, z ową ewolucją w nastawieniu Eryka do samego chrześcijaństwa. Znamienne jest także nastawienie syna Eryka i Sygrydy — Świętosławy do religii chrześcijańskiej, Olafa Skottkonunga. Za życia Eryka Olaf nie został ochrzczony. Tron obejmował w bardzo młodym, prawie chłopięcym wieku. Od samego początku był chrześcijaństwu wybitnie przychylny. Chrzest przyjął w pierwszych latach swego panowania i rozpoczął intensywną chrystianizację swego państwa za pomocą przybyłych z różnych krajów misjonarzy. Przyczynił się też do założenia pierwszego biskupstwa w Szwecji w Skara na Gotlandii. Co więcej kazał bić monety z symbolem krzyża³⁴.

³⁰ Ad. II, c. 33 w: *MGH SS*, 7, 313.

³¹ *Thietm.* II, 14, 58—59.

³² Donoszą o tym także roczniki duńskie. *MGH SS*, 29, 200.

³³ Ad. II, c. 34 w: *MGH SS*, 7, 318—319.

³⁴ „Simili religionis amore alter Olaph in Suedia dicitur floruisse. [Adam z Bremy mówił uprzednio o działalności Olafa II Świętego, króla norweskiego]. Is subditos sibi populos ad christianitatem convertere vo-

Wszystko to wymaga założenia, że na dworze szwedzkim wytworzyła się pod koniec X wieku atmosfera chrześcijaństwu przychylna. Mogła ona być dziełem jednej osoby, chrześcijańskiej żony Eryka, a matki Olafa, którą była córka Mieszka I. Proces chrystianizacji Szwecji, rozpoczęty pozyskaniem dla chrześcijaństwa Olafa Skottkonunga, był więc w znacznej mierze zasługą wpływów Polski.

Śmierć Eryka w roku 995, przyniosła daleko idące zmiany w sojuszach wśród państw skandynawskich. Zanikło podłoże konfliktu duńsko-szwedzkiego. Narastał natomiast konflikt norwesko-duński, spowodowany uniezależnieniem się jarłów norweskich od Danii w drugiej połowie X wieku. Zniesienie resztek zależności przez Olafa i Trygwasona w 955 roku skłoniło Swena, po odzyskaniu Danii, do zbliżenia się do Szwecji. Środkiem i wyrazem nowych zmian politycznych i tym razem miało być małżeństwo. Starania o rękę wdowy po Eryku podejmowane przez Olafa Trygwasona, o których dość jednoznacznie opowiadają sagi, wskazuje na rywalizację Norwegii i Danii w ubieganiu się o przymierze ze Szwecją.

Małżeństwo Swena Widłobrodego z wdową po Eryku, zawarte najpóźniej w 1000 roku, a najprawdopodobniej w roku 997, doprowadziło do sojuszu duńsko-szwedzkiego, a w następstwie do wojny z Olafem Trygwasonem, wspomaganym przez jomsborczyków i Pomorzan. Rozstrzygnięcie przyniosła bitwa morska pod Svolder³⁵ w czasie której zginął Olaf. Było to przede wszystkim zwycięstwo Danii. W następnych latach państwo duńskie doszło do szczytu swojej potęgi, pod-

lens, magno laboravit studio, ut templum idolorum, quod in medio Sueoniae situm sit Upsala destrueretur ... Huiusmodi rex placito gavius, mox in occidentali Gothia, quae Danis proxima est vel Nortmanis, ecclesiam Deo sedemque fundavit episcopalem. Haec est civitas Scarane maxima, in qua, potente christianissimo rege Olaph, primus ab Unvano archiepiscopo Thurgot ordinatus est" (Ad. II, c. 56 w: *MGH SS*, 7, 326). — O zasługach Olafa Skottkonunga w procesie chrystianizacji Szwecji zob. także I. Anderson: *Schwedische Geschichte*, 51—52.

³⁵ W świetle relacji Adama z Bremy miejscem bitwy była raczej cieśnina Öresund. „Inter Scania et Seland, ubi solent reges navali bello conflagere" (Ad. II, c. 38 w: *MGH SS*, 7, 320).

bijając Norwegię i Anglię. Ponieważ ekspansja Danii skierowana była w pierwszych latach XI wieku na te państwa, nie była natomiast zainteresowana Pomorzem, nie istniały powody do konfliktów polsko-duńskich, tym bardziej, że po śmierci Ottona III Bolesław Chrobry uwikłany był w długotrwałe wojny z cesarzem Henrykiem II, w czasie których Chrobry mógł być zainteresowany zbliżeniem polsko-duńskim. Małżeństwo Swena z wdową po Eryku, a siostrą Bolesława, mogło mieć doniosłe znaczenie dla stosunków polsko-duńskich. Małżeństwo to jest faktem historycznym. Mówi o nim współczesny Swenowi Thietmar. Opisuując krainę północną, przechodzi do wiadomości dotyczących synów Swena i córki Mieszka, zaznaczając:

„...przeto pomnę je i tylko w paru słowach wspomnę o owym jaszczurczym pomioście, czyli o synach owego Swena prześladowcy. Urodziła mu ich córka księcia Mieszka I i siostra jego syna i następcy Bolesława. Wygnana przez męża na długi okres czasu, wiele musiała ona znieść wraz z innymi przykrościami”³⁶.

O małżeństwie Swena ze Słowianką mówią także liczne sagi skandynawskie³⁷. Liczne są również przekazy, że Swen ożenił się z wdową po Eryku, oraz że Olaf Skottkonung, syn Eryka oraz Kanut, syn Swena, byli braćmi³⁸.

W małżeństwie Sygrydy—Świętosławy ze Swenem urodzili się synowie Harald i Kanut. Z tego małżeństwa narodziła się

³⁶ „... de geminis viperarum, id est filiis Suenni persecutoris [w dalszym ciągu Thietmar wymienia wyraźnie Haralda i Kanuta] pauca edissero. Hos peperit ei Misesonis filia ducis, soror Boleslai successoris ei et nati, qua a viro suo suimet diu depulsa non minimam cum caeteris perpessa est controversiam”. Thietm. 7. 39, 522—525.

³⁷ Zob. przyp. 19.

³⁸ Adam z Bremy mówi, że Swen pojął za żonę wdowę po Eryku: „Post mortem diu optatam Henrici Suein ab exilio regressus optinuit regnum patrum suorum ... et accepit uxorem Henrici relictam matrem Olaph, quae peperit ei Chnut” (Ad. II, c. 37 w *MGH SS*, 7, 319.).

także najprawdopodobniej siostra Kanuta, Świętosława³⁹. Ponieważ na podstawie przekazów, które zawarte są w „Dziejach Kanuta”, pochodzących najpóźniej z XII wieku, Harald nazywany jest w 1013 roku chłopcem („*puerulus*”), a Kanut w następnym roku młodzieńcem („*iuuenis*”), zaś w roku 1017 jako cieszący się bardzo młodym wiekiem („*adhuc primaeva aetate florens*”), oraz, że obaj po śmierci Swena, która nastąpiła w 1014 roku, sprowadzili matkę z kraju słowiańskiego („*Slavonia*”), gdzie przebywała na wygnaniu⁴⁰, można w przybliżeniu ustalić dalszą chronologię życia Sygrydy—Świętosławy.

Jej małżeństwo ze Swenem przypada na lata 997—1000. W tym małżeństwie stała się matką dwóch synów Swena — Haralda i Kanuta oraz prawdopodobnie przynajmniej jednej córki — Świętosławy. Po roku 1002, najprawdopodobniej jednak po roku 1004, została wypędzona przez męża, który posiadał nieokiełzany i brutalny charakter w świetle wypowiedzi nieprzychylniej Swenowi kroniki Adama. Sygryda—Świętosława przebywała na wygnaniu w kraju słowiańskim. Prawdopodobnie w Polsce. Wypędzenie żony przez Swena nie wpłynęło na pogorszenie stosunków polsko-duńskich, ponieważ ekspansja Danii skierowana była w tym czasie na Anglię, a Polska toczyła wojny z cesarstwem. Śmierć Swena i przyjazd jego synów po matkę mogły przyczynić się do zacieśnienia stosunków między obydwoma krajami, zwłaszcza kiedy w roku 1018, po śmierci Haralda, na tronie duńskim zasiadł Kanut I. Rok śmierci Sygrydy—Świętosławy nie jest znany.

Tylko zbieżność pewnych wydarzeń pozwala domyślać się wpływów córki Mieszka na postawę Swena wobec chrześcijaństwa oraz na dzieło utwierdzenia chrześcijaństwa w Danii, którego dokonali synowie Swena i polskiej księżniczki, Harald, a zwłaszcza Kanut.

Zarówno przekaz współczesnego Swenowi Thietmara jak i kronika Adama z Bremy wskazują, że Swen w pierwszych

³⁹ Zob. przyp. 20.

⁴⁰ „*Gesta Cnutonis*” w *MGH SS*, 19.

latach swego panowania był nie tylko chrześcijaństwu niechętny, ale był prześladowcą chrześcijaństwa w swoim państwie⁴¹.

Kronika Adama z Bremy uzupełnia jednak informacje dotyczące stosunku Swena do chrześcijaństwa notatką, że Swen nawrócił się i to po śmierci Eryka Zwycięskiego, a swoim powrocie do Danii⁴². Trudno dociec co było przyczyną zmiany nastawienia Swena, ponieważ na ten temat źródła milczą. Ale i w tym wypadku zaskakująca jest zbieżność tej zmiany z jego małżeństwem z Sygrydą—Świętosławą. Przychylnie chrześcijaństwu nastawienie Swena, które zaznacza się po roku 995, okazało się trwałe. Późniejsze źródła mówią nawet o wysłaniu przez Swena misjonarzy do Szwecji, w której rządził jego pasierb Olaf Skottkonung⁴³.

Synowie Swena i Sygrydy—Świętosławy byli silnie związani z chrześcijaństwem. Kanutowi przypisuje się zakończenie procesu chryścianizacji państwa duńskiego i utwierdzenie chrześcijaństwa w Danii. Wprawdzie wypędzona wkrótce po urodzeniu dzieci z Danii i oddzielona od nich przez wiele lat, Sygryda—Świętosława nie mogła wywierać wpływu decydującego na kształtowanie ich charakterów oraz postawy religijnej, ale pomimo przebywania zdala od dzieci, jej wpływ na nie pośrednio musiał być znaczny, skoro źródła mówią o przywiązaniu Haralda i Kanuta do matki, którą zaraz po śmierci ojca sprowadzili do siebie. W ten sposób i na chryścianizację Danii, poprzez Sygrydę—Świętosławę Polska wywierała pewien wpływ.

O ile na początku XI wieku proces uchrześcijanienia Duńczyków był zasadniczo na ukończeniu, w Szwecji proces ten rozpoczął się dopiero z chrztem syna Eryka i Sygrydy Świę-

⁴¹ Zob. przyp. 4.

⁴² „Cognovit autem Suein quod Dominus ipse est Deus et reversus in semetipsum, peccata sua prae oculis habuit, paenitensque oravit ad Dominum” (Ad. II, c. 37 w *MGH SS*, 7, 319).

⁴³ Zob. przyp. 4.

L. K o c z y: Misja św. Brunona wśród Suigjów. *Nadb. z Roczn. Misjologicznych*, 5: 1932/1933.

tosławy, Olafem Skottkonungiem. Misjonarze czasu zmagają chrześcijaństwa z pogaństwem w Szwecji, które przypadają na dwa pierwsze dziesiątki lat XI wieku pogrążeni są w mroku niepewnych historycznie przekazów późniejszych wydarzeń, legend i kronik ⁴⁴.

Według źródeł skandynawskich Olafa ochrzcił w pierwszych latach XI wieku w Husaby w zachodniej Gotlandii, gdzie znajdowała się jedna z licznych stolic władców Szwecji, misjonarz pochodzenia anglosaskiego ⁴⁵. Część źródeł, zwłaszcza te, które są pochodzenia norwesko-islandzkiego, podają, że to Olaf Trygwason, wracając z Anglii do Norwegii zabrał ze sobą biskupa i ten duchowny, na wezwanie Olafa Skottkonunga przybył z Norwegii do Szwecji, ochrzcił króla i zaprowadził wiarę chrześcijańską wśród Szwedów. Misjonarz ten nazywany jest Sigurdem, Sigwaldem, Sigwardem lub Janem. Nieco inaczej przedstawia to tradycja szwedzka i duńska. Źródła szwedzkie i duńskie podają, że biskup ten przybył nie z Norwegii, ale z Danii, skąd posłał go do Szwecji król Swen Widłobrody. W źródłach tych biskup ten najczęściej występuje pod imieniem Zygryda.

⁴⁴ „Von den christlichen Predigern und kirchlichen Organisatoren dieser erbitterten Kampfzeit des XI Jahrhunderts tritt keiner so deutlich vor unsere Augen, wie einst Ansgar. Die Legenden welche die siegreiche Kirche viel später dem heiligen Siegfried oder dem David von Munkatorp in Vastmanland gewidmet hat, bieten wenig positive Nachrichten. Eskil kennen wir auch durch die Kuntslegende des englisch-dänischen Mönches Helboth vom Anfang des XII Jahrhunderts. Durch diese beiden Quellen — Eskilselegende und Knutslegende — erfahren wir, dass Eskil als Missionar aus England kam, dass er den wilden Stämmen in Schweden predigte und dieser zum Schluss der Martyrertod starb. Kennzeichnende und lebendige Einzelheiten seiner Missionstätigkeit sind nicht bekannt. Auch was wir an sicheren Angaben über den weitbekannten Sigfried besitzen, (dessen Tätigkeit spätere Legendenschreiber nach Smaland verwiesen haben) ist ganz unbedeutend. (A. Andersen: Schwedische Geschichte, 52—53).

⁴⁵ Najwcześniejsze są relacje Adama z Bremy (Ad. II, c. 56 w *MGH SS*, 7, 326). Późniejsze przekazy szwedzkie zob. *Script. Rer. Suec.* II, 344—376.

Prawdopodobnie obydwaj przekazy nie są sprzeczne, ale uzupełniające się. Z Olafem Trygwasonem istotnie przybyła grupa duchownych z Anglii do Norwegii. Kilku z nich wiózł Olaf na Pomorze w 1000 roku. W czasie tej wyprawy zginął w bitwie morskiej pod Svolder. Istnieje zatem możliwość, że kilku duchownych razem z podbojem Norwegii dostało się na dwór Swena Widłobrodego, który ich potem wysłał do Szwecji. Są to jednakże tylko przypuszczenia. Źródła skandynawskie zgodne są w przekazie, że Olaf Skottkonung przyjął chrzest, że przyjął go z rąk biskupa oraz że chrzest Olafa zapoczątkował prowadzoną intensywnie działalność misyjną w Szwecji. Słabą stroną wszystkich tych przekazów jest odległość czasowa, która dzieli ich powstanie od opisywanych przez nie wydarzeń.

Tym większego znaczenia nabiera przekaz, który zawiera list Brunona z Querfurtu do cesarza Henryka II, a który jest współczesny panowaniu Olafa Skottkonunga. Otóż w liście tym Brunon informuje cesarza, że nie będzie przemilczał sprawy wysłanej przez siebie misji.

Wysłał mianowicie biskupa nieznanego z imienia, któremu towarzyszył mnich Rodbert oraz — o czym Brunon nie wspomina w liście — prawdopodobnie inne osoby za morze do „Suigiów”. Misja osiągnęła swój cel. Władca Suigiów został ochrzczony. Jego żona była już przedtem chrześcijanką. Za władcą przyjęły chrzest tysiące ludzi i siedem plemion. Misjonarze doczekali się jednak reakcji pogan, w czasie której znajdowali się w niebezpieczeństwie życia i przed którą musieli się cofnąć. O tym wszystkim w swoim czasie zawiadomili Brunona. Ten z kolei wysłał posłańców, którzy mieli sprawdzić nowy stan rzeczy i próbować mu zaradzić. Wysłañcy jednak w czasie nie wrócili jeszcze do Brunona ⁴⁶.

⁴⁶ „Inter haec non lateat regem, quod episcopus noster, quem cum egregio monacho, quem nostris, Radberto ultra mare in evangelium Suigis transmiseram, quod venientes nuntii verissime dixerunt ipsum seniore[m] Suigorum cuius dudum uxor christiana erat, gratias Deo, baptizavit. Cuius pro mille homines et septem plebes eandem gratiam mox ut receperunt, quos cetera indignati interficere querebant

Relacja Brunona nie jest dotychczas całkiem wyjaśniona i dlatego stwarza podłoże do powstania różnych sprzecznych ze sobą interpretacji⁴⁷.

Wyjaśnienie tej relacji uzależnione jest w znacznej mierze od dokładniejszego ustalenia działalności Brunona po otrzymaniu przez niego sakry biskupiej, a więc przede wszystkim od dokładniejszego ustalenia chronologii czasów. Posunięto tę sprawę już znacznie naprzód, co pozwala na sformułowanie pewniejszych wniosków w odniesieniu do relacji Brunona o jego misji wysłanej do „Suigiów”⁴⁸.

Sam przekaz Brunona nie budzi zastrzeżeń. Autor jest wiarygodny we wszystkich swoich wypowiedziach. Problemem jest tylko, kogo Brunon oznaczał określeniem „Suigiowie”. Określeniem tym istotnie w XI wieku oznaczano Szwedów⁴⁹. Ale określeniem zbliżonym brzmieniowo do „Suigiów” pisa-

spem habentes iterum reverti omnes cum episcopo, ad tempus locum dederunt. De quorum habitu et reversione ad explorandum missi nuntii cum redunt, quemcuque docent, meriti ad vos, veluti ad regem, qui me perficit in evangelio, servus noster, certa mandare curabo” (*MPH*, 1, 228).

⁴⁷ Wyłącznie misją św. Bruna wśród Suigiów zajmowała się jak dotychczas tylko publikacja L. Koczego: *Misja św. Bruna wśród Suigiów*.

⁴⁸ Ważniejsze prace dotyczące św. Bruna: S. Karwowski: *Święty Brunon z Querfurtu*, Poznań 1891; H. G. Voigt: *Brun von Querfurt Mönch, Eremit, Erzbischof der Heiden und Martyrer*, Stuttgart 1907; W. Abraham: *Organizacja Kościoła w Polsce do połowy XIII wieku*, Lwów 1893; J. Widajewicz: *Brunon z Kwerfurtu*. W: *Polski Słownik Biograficzny*, 3, Kraków 1937, 25 nn.; L. Koczy: *Misja św. Bruna ...*; Z. Karwowska: *Działalność św. Brunona z Kwerfurtu na gruncie polskim w związku z ideologicznymi podstawami państwa Bolesława Chrobrego*. W: *Sprawozd. Tow. Nauk. Warsz.*, 21: 1928, 1—12; S. Zakrzewski: *Bolesław Chrobry ...*, 209—226; B. Wiedera: *Brun von Querfurt und Russland*. W: *Jahrbuch für Geschichte der USSR und der volksdemokratischen Länder Europas*, 3: 1959, 365 nn.; Ks. W. Meysztowicz: *Szkice o św. Brunie-Bonifacym*. W: *Sacrum Poloniae Millenium*, 5: 1958, 445.

⁴⁹ „... pontifex noster in Suigiam vel Norvegiam et in insulas ad messem dominicam operarios misit” (*Ad. III, c. 24 w MGH SS, 7, 345*).

rze starożytni oznaczali ludy, mieszkające na południowym lub południowo-wschodnim wybrzeżu Morza Czarnego⁵⁰. Wprawdzie określenia tych pisarzy nie są identyczne z tym, którym posłużył się Brunon, ale zachodzi możliwość zniekształcenia pierwotnego określenia użytego przez Brunona ze strony kopistów listu. Zadaniem więc nauki jest rozpatrzyć możliwość wysłania misji przez Brunona na drugi brzeg Morza Martwego, która miałaby taki przebieg, jaki sam opisuje w liście do cesarza.

Misje poprzez Morze Czarne Brunon mógł wysłać tylko w czasie pobytu na Rusi. Na Ruś udał się Brunon z Węgier w styczniu 1008 roku⁵¹. Z końcem lutego tego roku wyruszył z Kijowa do Pieczyngów, stamtąd z powrotem wrócił do Kijowa, skąd już we wrześniu udał się do Polski. Misje za Morze Czarne mógł więc najwcześniej wysłać w styczniu 1008 roku. Ponieważ rok później pisze list do cesarza, a zatem całość działalności misyjnej opisywanej w liście musiałaby się zmieścić czasowo najwyżej w przeciągu jednego roku. Jest jednak rzeczą nieprawdopodobną jeżeli wręcz nie niemożliwą, ażeby w przeciągu roku można było wysłać misje za Morze Czarne, która po przybyciu dokonała nawrócenia władcy, plemion i tysięcy ludzi, doczekała się reakcji pogańskiej, wysłała sprawozdanie do Brunona, który posłał swoich wysłańców i w chwili pisania listu oczekuje wiadomości od nich. Wersja zatem, jakoby Brunon posyłał misję za Morze Czarne, o której donosi cesarzowi, jest naukowo nie do podtrzymania.

Ponieważ Brunon wyraźnie zaznacza, że misja została wysłana za morze, niemożliwe jest założenie, że misja ta dotyczyła któregoś z plemion graniczących z Polską lub Rusią, a kopiści zmienili pierwotne określenie listu na „Suigiowie”. Jediną zatem możliwością jest przyjąć, że plemiona, o których Brunon mówi, to plemiona szwedzkie. W latach pisania

⁵⁰ U Pliniusza użyte jest określenie „*Zigae*”, u Ptolomeusza „*Zinthi*” na oznaczenie ludów, które prawdopodobnie mieszkały na południowym brzegu Morza Czarnego (L. K o c z y: Misja św. Bruna...).

⁵¹ Ks. W. M e y s z t o w i c z: Szkice ..., 445 nn.

listu ujęte one były w państwo szwedzkie, którego władcą był wówczas Olaf Skottkonung. Brunon zaznacza, że żona władcy była już chrześcijanką. Adam z Bremy przekazał w kronice, że żoną Olafa była Słowianka Astryda („*Estred*”) z plemienia Obotrytów⁵².

Przekaz Adama raczej utrudnia przyjęcie informacji Brunona. Nie jest wykluczone, że Brunon opierał się na mylnej informacji posłańców, którzy zamienili żonę Olafa z jego matką — Sygrydą-Świętosławą, chociaż przypuszczenie to jest mało prawdopodobne. Relacja Brunona wykazuje natomiast ogólnie rzecz biorąc uderzające podobieństwo z relacjami skandynawskimi, późniejszymi czasowo, o początkach chrześcijaństwa w Szwecji. One także opowiadają o chrzcie władcy, nawracaniu tysięcy ludzi, reakcji pogańskiej, przed którą anglosaski biskup wycofał się na Gotlandię i tam około roku 1014 założył pierwsze szwedzkie biskupstwo w Skara⁵³. W świetle tych źródeł czas reakcji pogańskiej wypada na lata wcześniejsze od roku 1012, sam zaś pierwszy, początkowy a owocny okres misji na lata przed 1010 rokiem. Trudno jednak pogodzić przekazy źródeł skandynawskich o anglosaskim misjonarzu-biskupie z relacją Brunona w sposób zadawalający. Ale relacja Brunona jest pewna, a wydarzeniom przez siebie opisywanym współczesna, podczas gdy Skandynawskie przekazy o początkach chrystianizacji Szwecji są spowite legendami a czasowo znacznie późniejsze.

Problemem, który stwarza założenie, że określenie „Suigio-wie” w relacji Brunona oznacza Szwedów, jest oznaczenie czasu wysłania misji przez Brunona. Z przytoczonych jednak już względów, uwarunkowanych opisywaną przez Brunona działalnością misji, najpóźniejszą datą jej wysłania, mógł być rok 1007, najwcześniejszą zaś rok przybycia Brunona z Włoch do Niemiec (rok 1003) lub rok otrzymania sakry biskupiej

⁵² „*Olaph rex Suenum christianissimus erat familiamque Sclavorum Estred nomine de Obodritis accepit uxorem*” (Ad. II, c. 37 w: *MGH SS*, 7, 319).

⁵³ *Lexikon für Theologie und Kirche*, 9, kol. 512.

(rok 1004). W czasie od 1004 do końca 1007 roku Brunon dwukrotnie przebywał na Węgrzech. Pierwszy raz zaraz po otrzymaniu sakry, przez kilka miesięcy, drugi zaś od zimy 1006/07 do momentu wyruszenia na Ruś.

Wysłanie misji do odległej Szwecji z Węgier, gdzie Brunon sam zajęty był działalnością misyjną, jest nieprawdopodobne. Pozostaje zatem okres pomiędzy ostatnimi miesiącami roku 1004, a końcem roku 1006, jako czas możliwy do wysłania misji. Wysłanie misji w tych właśnie latach zdaje się pokrywać z opisywaną przez źródła skandynawskie owocną działalnością misyjną w Szwecji, połączoną ze chrztem władcy, po której nastąpiła pogańska reakcja. Otóż od końca 1004 do ostatnich miesięcy 1006 roku, Brunon przebywał w Polsce. W wyniku ostatnich badań nad chronologią życia Brunona, jego pobyt w Polsce w tym czasie nie ulega wątpliwości⁵⁴. Miejscem wysłania misji przez Brunona była zatem Polska. Ponieważ Bolesław Chrobry zainteresowany był działalnością misyjną prowadzoną przez arcybiskupa, oraz udzielał jej materialnego poparcia, o czym świadczy sam list Brunona do cesarza, misja do Suigiów była niewątpliwie także przedmiotem zainteresowań Chrobrego. Trudno jednak dociec, czy i w jakiej mierze była inspirowana przez samego władcę. Bolesław mógł pragnąć zbliżenia do Szwecji w czasie swoich walk z cesarstwem. Zbliżenie zaś było tym łatwiejsze, że Olaf Skottkonung był jego siostrzeńcem. Chrystianizacja Szwecji prowadzona z Polski i oparta o Polskę zbliżyłaby niewątpliwie obydwie państwa. Śladami istnienia sojuszu polsko-szwedzkiego na początku XI wieku mogłyby być przekazy o słowiańskiej żonie Olafa, o której opowiada Adam z Bremy, oraz o jego słowiańskiej nałożnicy Edli, którą Olaf miał przywieźć z wyprawy wojennej, a o której opowiada „*Heimskringla*” Sturlassona⁵⁵. W czasie walk Polski z cesarstwem na początku XI wieku, cesarza posiłkowały plemiona słowiańskie, o czym świadczy list Brunona.

⁵⁴ Ks. W. M e y s z t o w i c z: *Szkice ...*, 445 nn.

⁵⁵ L. K o c z y: *Misja św. Bruna ...*, 3 nn.

Zastanawiające jest także przemilczenie sprawy wysłania misji i zawiadomienie o niej cesarza dopiero wtedy, kiedy stała się już faktem nieodwracalnym. Stawia to pod znakiem zapytania charakterystyczne dla wszystkich prawie dotychczasowych prac o Brunonie przekonanie o całkowitej politycznej lojalności arcybiskupa wobec cesarza. Posunięcia cesarza Henryka II dalekie były od idei politycznych papieża Sylwestra II i cesarza Ottona III, które podzielał Brunon, a którym Bolesław Chrobry był bliższy od władcy niemieckiego.

Bardziej wnikliwie rozwiązanie problemu lojalności politycznej Brunona wobec cesarza, związane z wszechstronniejszym naświetleniem jego idei politycznych, pozwoliłoby lepiej ustawić problem naruszenia kompetencji arcybiskupów Hamburga wysłaniem misji na podlegający im teren misyjny. Wprawdzie Chrobry otrzymał jurysdykcyjne uprawnienia kościelne, które przysługiwały cesarzom, w czasie pielgrzymki Ottona III do Gniezna w roku 1000, ale uprawnienia te rozciągały się wyłącznie na obszar państwa polskiego oraz na te ziemie, które zostały przez Polskę podbite lub podbite zostaną, po dokonaniu ich podboju⁵⁶.

Jeżeli tłumaczeniem, posiadającym cechy największego prawdopodobieństwa, jest przyjęcie, że misja wśród Suigiów istotnie była misją wśród Szwedów, a do takiego wniosku uprawiają dotychczasowe wyniki badań, to misja ta prowadzona z Polski nie bez poparcia ze strony Chrobrego, uwieńczona chrztem władcy i wielu poddanych, jest dalszym ogniwem wpływów chrystianizacyjnych wywieranych przez Polskę na państwa skandynawskie.

Śmierć Brunona z Querfurtu, poniesiona 9 marca 1009 roku, przecięła więzy, które wysłaną przez niego misję łączyły z jej ośrodkiem kierowniczym w Polsce. Źródła historyczne

⁵⁶ „Insuper etiam in ecclesiasticis honoribus quidquid ad imperium pertinebat in regno Polonorum vel in aliis superatis ab eo vel superioribus regionibus barbarorum suae suorumque potestati concessit, cuius pactionis decretum papa Silvester sanctae Romanae ecclesiae privilegio confirmavit” (Gall, II, 6 w: MPH, 1, 401).

milczą o jakichkolwiek dalszych powiązaniach chrześcijaństwa Szwecji z Polską, poza niecałkiem pewnym faktem udzielenia sakry biskupiej w Polsce Ozmundowi ze Szwecji⁵⁷. Ale nawet w wypadku udzielenia sakry szwedzkiemu biskupowi w Polsce, jednorazowe zdarzenie nie dowodziło by jeszcze zależności biskupstw szwedzkich od Gniezna. Od drugiego dziesiątka lat XI wieku, szwedzkie biskupstwa wyraźnie uzależnione są od metropolii hamburskiej.

Niewiele także o powiązaniach organizacji kościelnej w Szwecji z Gnieznem mówią ślady kultu św. Wojciecha w Szwecji a także w Danii. Katedra w Lund posiadała w średniowieczu relikwie św. Wojciecha. Dowodzą tego zapiski pochodzące z końca XV wieku⁵⁸. Wcześniejsze są dowody, że w tej katedrze pod datą 23 kwietnia obchodzono uroczystość św. Wojciecha⁵⁹. Uderzająca przy tym jest zgodność daty uroczystości z kalendarzami polskimi, czeskimi, węgierskimi, a częściowo tylko niemieckimi. Wzmianki te nie pozwalają jednak ani na wyciąganie wniosków o zależności Kościoła w państwach skandynawskich od metropolii gnieźnieńskiej ani też o istnieniu wpływów polskich na kult chrześcijański w krajach skandynawskich, sięgających czasów Bolesława Chrobrego. Wzmianki są czasowo późne, przeszczepienie kultu, jeżeli istotnie nastąpiło z Polski, mogło nastąpić w wieku XII, w związku z nasileniem się kultu św. Wojciecha w tym czasie, misją św. Ottona na Pomorzu, która szerzyła ten kult, oraz nowym małżeństwem polskiej księżniczki — córki Bolesława

⁵⁷ A. F. Grab ski: Bolesław Chrobry, (Warszawa 1964), 275 oraz T. J. Arne: L'évêque Osmund et la Polonia d'Adam de Breme. W: *Slavia Antiqua*, 1: 1948, 560—562.

⁵⁸ Przytacza je M. Gębarowicz w pracy pt. Początki kultu św. Stanisława i jego średniowieczny zabytek w Szwecji. Lwów 1927.; „Ordo in ostensione sanctorum reliquiarum in ecclesia Lundensi” wymienia; „In quarta pixide eburnea ... Item de sancto Adalberto episcopo” (*Script. Rer. Danic.*, 8, 450).

⁵⁹ „Liber daticus Lundensis Vetustior” zawiera pod datą 23 kwietnia notatkę: „VIII Kal. Maji Natalis sancti Adalberti Martyris” (*Tamże*, 3, 508).

Krzywoustego, Ryksy z Magnusem Duńskim. Równie niepewną podstawą do snucia jakichkolwiek wniosków, jest słynna chrzcielnica z Tryde ze scenami z życia św. Stanisława, która pochodzi z czasów znacznie późniejszych od okresu zaprowadzenia i utrwalenia chrześcijaństwa w Szwecji⁶⁰.

Ogólnie biorąc wpływ Polski na chrystianizację państw skandynawskich był znaczny. Wpływał on w głównej mierze z posunięć politycznych pierwszych Piastów. Wyrazem ich polityki były małżeństwa. Małżeństwo córki Mieszka I, Sygrydy-Świętosławy z Erykiem Zwycięskim przyczyniło się do wytworzenia na dworze szwedzkim przyjaznej chrześcijaństwu atmosfery, a panowanie jej syna Olafa Skottkonunga rozpoczęło proces systematycznej chrystianizacji państwa. Działalność ta wiąże się najprawdopodobniej z misją wysłaną z Polski przez Brunona, która dała początek włączeniu Szwedów do Kościoła. Męczeńska śmierć Brunona uniemożliwiła pogłębienie kościelnych więzi Polski i Szwecji.

Drugie małżeństwo Sygrydy-Świętosławy ze Swenem Widłobrodym łączy się ze zmianą nastawienia Swena do chrześcijaństwa, którego początkowo był wrogiem. Po śmierci Swena, synowie z jego małżeństwa z córką Mieszka, Harald i Kanut utwierdzili chrześcijaństwo w Danii. Wpływy Polski zatem na chrystianizację państw skandynawskich były owocem polityki dynastycznej oraz popierania działalności misyjnej, prowadzonej w oparciu o Polskę, przez pierwszych Piastów.

Z u s a m m e n f a s s u n g

Im Jahre 966 liess sich der polnische Piastenfürst und Herrscher Mieszko und sein Hof taufen. Einige Jahre später begannen die Piasten selbst einen Einfluss auf die Eingliederung anderer Herrscherdynastien und Länder in die lateinische Kirche auszuwirken. Der Mittel dazu waren Ehebündnisse zwischen den Piasten und den Herrscherhäusern benachbarter Staaten.

Die Ehe der Tochter Mieszkos — man nennt sie Sigrid-Sventosława — mit Erik Sägerselle, dem Herrscher Schwedens, in der zweiten Hälfte des X Jahrhunderts, schuf in Schweden einem günstigen Grund

⁶⁰ M. Gębarowicz: Początki kultu św. Stanisława ..., 1—74.

für das siegreiche Eindringen des lateinischen Christentums, das unter Olaf Skottkonung, dem Sohne der Piastenfürstin und Eriks, in den ersten Jahren des XI Jahrhunderts begann. Bei der Missionstätigkeit dieser Jahre, von grösster Bedeutung scheint das Wirken einer Missionsgruppe zu sein, die von Polen aus vom Brun von Querfurt gesandt und geleitet wurde, nicht ohne Hilfe des polnischen Herrschers Boleslaw Chrobry. Nach dem Tode Eriks ging die Piastenfürstin in eine zweite Ehe ein und zwar mit Sven, dem Dänenkönig. Die Schliessung dieser Ehe, die vor dem Jahre 1000 stattfand fällt mit einer Umkehr in Svens Verhältniss zum Christentum zusammen. Sven galt vorher als Christenverfolger. Die Söhne Svens und der Piastenfürstin — Harald und Kanut — gelten als Begründer des Christentums in Dänemark.

Die Then der Tochter Mieszkos, die in erster Hinsicht aus politischen Gründen geschlossen wurden, hatten auch konfessionelle Auswirkungen, die sich später viel dauerhafter erwiesen, als alle andere.

Gustaw Klapuch